

Título: *La tribu atribulada. El nacionalismo vasco explicado a mi padre*
Autor: Jon Juaristi
Editorial: Espasa, Madrid, 2002
Núm. pp.: 196
Tamaño: 22 x 15

Unha das virtudes máis agradecidas dos estudos comparados en historia ou en política é a facilidade con que recompensan a quen os emprende ó confirmar as súas presuncións ou preferencias políticas. A coincidencia é resultado, en gran medida, dos termos en que se efectúa a comparanza. Empezando pola propia elección dos suxeitos que se poñen en relación, operación que nunca adoita ser casual, senón, máis ben, predeterminada polo que se espera obter dela. Aínda así, as comparanzas adoitan ser tan abertas en canto a posibilidades, que, con frecuencia, tamén lle permiten xustificar teses diferentes a quen as busca. No ámbito político, especialmente, os espellos con frecuencia devolven a imaxe que se quere que reflectan.

O caso de Irlanda é ben significativo. Desde hai máis dun cento de anos a illa atlántica veu sendo unha referencia principal para os nacionalismos galego, vasco e catalán. Que as cousas fosen “¡como en Irlanda!”, que dixera o noso rexionalista, converteuse no soño

dos que, primeiro, aspiraron a organizarse coa efectividade dos nacionalistas irlandeses e, despois, envexaron os resultados do seu esforzo. Aínda hoxe, no noso país, hai quen segue mirando cara a Irlanda con cobiza, tal vez cegado polo resplandor do seu crecemento económico e sen avaliar os modos e as consecuencias do proceso. E onde “Irlanda” non deixou de ser unha palabra reverenciada é nos círculos nacionalistas do País Vasco. Alí, enzoufados como están nun agudo enfrontamento político, que algúns deles entenden como unha *guerra*, os nacionalistas volven a mirada cara á “provincia” británica do norte de Irlanda, na procura dunha guía que lles sirva de orientación. Sobre todo desde que o Acordo de Belfast, en abril de 1998, estableceu as bases do que pode chegar a ser un camiño para resolver a longa confrontación entre os partidarios de incorporar o territorio á República do sur e os que desexan manter os lazos co Reino Unido.

Irlanda, pois, como pauta de solución que, na súa interpretación, satisfai as demandas dos nacionalistas vascos de diálogo e recoñecemento do dereito á autodeterminación. O problema vén de que, como se dicía antes, como as comparanzas tenden a proxectar a propia imaxe do que as propón, tamén cabe atopar en Irlanda un modelo non tan favorable ás súas teses. Por exemplo, se se sinala que os que alí rexeitaban a autodeterminación eran os nacionalistas, sobre todo os violentos, opostos a consultar a poboación norteirlandesa —maioritariamente protestante— sobre a pertenza do país a Irlanda. Ou que, co acordo, o movemento republicano —IRA-Sinn Féin— renunciou ó seu obxectivo tradicional de expulsar pola forza os británicos.

Así, mentres os nacionalistas vascos reivindicán o exemplo norteirlandés, non é difícil atopar no mesmo lugar argumentos contrarios ás súas propostas. Como fai Jon Juaristi, escritor e profesor universitario, hoxe director do Instituto Cervantes, estudioso do proceso histórico de configuración do nacionalismo vasco en numerosas obras, algunhas das cales gozaron dunha aceptación popular extraordinaria para un xénero como o ensaístico. Xa hai anos que Juaristi encontrou en Irlanda o seu *alter ego*, Conor Cruise O'Brien, un veterano escritor, político e diplomático que asombra pola variedade dos seus estudos, que se ocupan desde a política e a historia do seu país ata os problemas de África, onde foi profesor universitario e mais delegado

das Nacións Unidas. A coherencia da súa peripecia vital cos seus principios e mais os seus traballos sobre a historia irlandesa contemporánea e as relacións entre nacionalismo e relixión atraeron a atención do noso autor e inspiraron en boa parte as súas actitudes éticas e políticas. O'Brien, membro dunha das familias de maior avoengo nacionalista do país, converteuse nun acerbo crítico dos excesos cometidos no nome das ideas que noutrora profesara, denunciou a violencia contra os unionistas en Irlanda do Norte e expuxo con simpatía as posicións da comunidade protestante. O seu compromiso co pluralismo político e relixioso, a súa anteposición dos dereitos individuais ós da nación e o rexeitamento da violencia política —que se asasine no seu nome e no de Irlanda— nun país democrático gañáronlle a hostilidade dos nacionalistas todos do seu país.

Juaristi, tamén herexe —ou apóstata— para os nacionalistas vascos, como o seu paralelo o é para os irlandeses, fai máis que admirar en O'Brien as súas ideas e a súa valentía —non se esqueza o terrorismo. Neste seu último traballo tómao como modelo literario para compoñer un relato que mestura a análise política e histórica con elementos da biografía persoal e familiar, tal como fixera o irlandés nun extraordinario libro sobre o nacionalismo do seu país titulado *Voces ancestrais*, que o propio Juaristi prologou na edición española (1999).

Non é gratuïto que Juaristi converta o seu pai no principal destinata-

rio deste libro. Nin se trata dun puro artificio literario, como el mesmo se coida de advertir. Porque nesta obra quere romper o derradeiro vínculo coa *familia* nacionalista, con ese mundo que identifica nación e familia e que fai do nacionalismo unha relixión, e que, en consecuencia, non rexeita nunca os irmáns, por moi descarreirados que estean —mesmo que sexan asasinos—, en canto, ó cabo, comparten o mesmo sangue e a mesma fe política. A crueza de tal proceso de limpeza mental tradúcese nunha escritura que, a miúdo, reflicte o desamparo de quen asume semellante ruptura.

A primeira parte do libro, que se ocupa das relacións entre a Igrexa e o nacionalismo, articúlase arredor dos recordos persoais, representando as diversas posicións ó respecto por medio das figuras de tres curas da familia, o socialista, o liberal e o nacionalista, que resumen os tres camiños que tantos mozos vascos seguiron nos últimos anos do franquismo. Tamén son as experiencias máis directas do autor as que enfían unha segunda parte dedicada ós aspectos puramente políticos, en páxinas polas que desfilan as polémicas con algúns dos seus amigos de onte mesmo, a súa marcha de Euscadi, a súa relación cos grupos de esquerda e a súa participación nos movementos cívicos antinacionalistas. Máis que ó seu pai, a mensaxe vai agora dirixida a unhas esquerdas empeñadas en manter o espírito resistencialista do antifranquismo, apegadas aínda, como se nada cambiase nos

últimos vintecinco anos, ós vellos clixés dos tempos en que os nacionalistas parecían resistir xunta eles contra a ditadura. Acúsaas de non querer ver que xa non se trata de manter oposición ningunha, senón da defensa da democracia fronte á violencia terrorista e o réxime nacionalista vasco, batalla na que deben recoñecer que están no mesmo campo que o Partido Popular, o contrario do dos nacionalistas todos, no lado das vítimas e non no dos verdugos e dos que devecen por comprendelos.

O ton irónico, sarcástico e mesmo insultante que por veces adopta o autor non deita só dun estilo que busca a efectividade na polémica. Semella traducir, ademais, un estado de ánimo indignado, canso de argumentar contra os tópicos nacionalistas, asumidos mesmo polos que non comparten a doutrina: que o PNV sempre foi un partido democrático, que ETA loitou contra o franquismo pola democracia, que o nacionalismo vasco estivo na primeira liña contra a ditadura, que hai un conflito secular entre España e Euscadi, que os problemas actuais arrincan da abolición dos foros ¡en 1839!, que só son verdadeiros vascos os nacionalistas, que o dereito de autodeterminación é equiparable ós dereitos humanos... Cansazo tamén de repetir tantas veces o evidente: que as nacións son artefactos culturais transitorios, non anteriores ó nacionalismo senón pura creación del, que os trazos culturais dun grupo son cambiantes, que non houbo nunca unha idade de ouro

que cumpra recuperar expulsando o invasor...

Juaristi é hoxe, quizais, o maior dos demoños dos nacionalistas vascos. E non sorprende que o tomen por tal. Non só pola contundencia retórica con que desmonta as insuficiencias da súa doutrina e denuncia a inmoralidade das súas actitudes políticas. É que, coa

súa postura intelectual, ética e política, é a proba mesma do que o nacionalismo se nega a admitir: que non hai contradicción en ser vasco e español a un tempo.

Xavier R. Madriñán
Instituto Rosalía de Castro
Santiago de Compostela

